

TOMASZ STĘPNIEWSKI

## KRYSYS UKRAINY A REWIZJONIZM ROSJI NA ARENIE MIĘDZYNARODOWEJ

### WSTĘP

Unia Europejska od wielu lat zмага się z licznymi kryzysami i przesileniami, które wpływają na kształt jej polityki zagranicznej, w tym wobec najbliższego sąsiedztwa<sup>1</sup>. Owo sąsiedztwo – zarówno południowe (śródziemnomorskie), jak i wschodnie – stało się w ostatnich latach niestabilne i generuje problemy dla bezpieczeństwa państw i regionów przylegających. W przypadku południowego sąsiedztwa mówimy o wojnie w Syrii i w konsekwencji o masowych migracjach z tego państwa na terytorium UE i obszary Bliskiego Wschodu oraz Afryki Północnej. Z kolei w przypadku wschodniego sąsiedztwa mamy do czynienia z konfliktem zbrojnym (wojną hybrydową) między Rosją a Ukrainą w Donbasie, aneksją Krymu i wyzwaniem dla bezpieczeństwa Europy Wschodniej, a nawet bezpieczeństwa europejskiego.

Niniejsza analiza skoncentrowana będzie na Ukrainie, geopolitycznie położonej w Europie Wschodniej. Państwa Europy Wschodniej, czyli Białoruś,

---

Dr hab. TOMASZ STĘPNIEWSKI, prof. KUL – kierownik Katedry Studiów Wschodnich, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Instytut Nauk Politycznych i Spraw Międzynarodowych; adres do korespondencji: al. Raclawickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: [tomasz.stepniewski5@gmail.com](mailto:tomasz.stepniewski5@gmail.com).

<sup>1</sup> Szerzej na temat kryzysów Unii Europejskiej m.in. w: J. ZIELONKA, *Koniec Unii Europejskiej?*, tłum. E. Gołębiowska, Warszawa: PISM 2014; *Kryzysy w procesie integracji europejskiej i sposoby ich przewyższania*, red. K.A. Wojtaszczyk, J. Nadolska, Warszawa: Wydawnictwo UMCS 2015; R. KUŹNIAR, *Europa w porządku międzynarodowym*, Warszawa: PISM 2016; B. PISKORSKA, *Nowa strategia na nowe czasy – konieczność redefinicji polityki zagranicznej UE w jej sąsiedztwie*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2015, nr 4, s. 208-241; T. STĘPNIEWSKI, *Unia Europejska, Ukraina i Rosja: kryzysy i bezpieczeństwo*, „Studia Europejskie” 2015, nr 4 (76), s. 11-25; T.G. GROSSE, *Europa na rozdrożu*, Warszawa 2008.

Mołdawia i Ukraina (oraz pośrednio państwa Kaukazu Południowego), znajdują się obecnie pomiędzy Unią Europejską i Sojuszem Północnoatlantyckim z jednej strony, a coraz bardziej asertywną Federacją Rosyjską z drugiej. Inaczej mówiąc, państwa wschodniego sąsiedztwa UE stały się przedmiotem rywalizacji międzynarodowej. Biorąc pod uwagę oddziaływanie środowiska międzynarodowego na sytuację państw Europy Wschodniej, należy wskazać, że w większości są to działania Unii Europejskiej (i pośrednio NATO) oraz Rosji, która w zdecydowany sposób (szczególnie w ostatnich latach: w 2008 wojna Rosji z Gruzją, od 2014 trwa wojna Rosji z Ukrainą) stara się zachować swoją strefę wpływów na obszarze Wspólnoty Niepodległych Państw, jak również dąży do zmiany układu sił nie tylko w skali europejskiej, ale też światowej. Z punktu widzenia interesów Rosji w Europie Wschodniej to właśnie Ukraina jawi się jako państwo o kluczowym znaczeniu dla polityki zagranicznej Rosji. Można zaryzykować stwierdzenie, że interesom Rosji służy Ukraina niestabilna (dysfunkcyjna). Niestabilna i uwikłana w konflikty wewnętrzne Ukraina nie będzie atrakcyjnym partnerem (potencjalnym kandydatem do członkostwa) dla struktur zachodnich, jak Unia Europejska czy NATO. Ponadto kryzys ukraiński (aneksja Krymu przez Rosję oraz trwający od 2014 roku konflikt zbrojny w Donbasie, gdzie Rosja wspiera zbrojnie tzw. separatystów w Doniecku i Ługańsku) stworzył warunki do zakwestionowania przez Rosję pozimnowojennego porządku międzynarodowego. W niniejszym artykule w sposób bardzo w pierwszej kolejności zostanie ukazana Ukraina jako państwo z jednej strony na rozdrożu, z drugiej jako kluczowe państwo dla interesów Rosji na obszarze poradzieckim, a następnie zaprezentowane zostaną pobudki motywujące Rosję do rewizjonizmu porządku międzynarodowego po zimnej wojnie, z uwzględnieniem miejsca i roli Ukrainy. Artykuł jedynie sygnalizuje problem badawczy i nie rości sobie praw do całościowego omówienia zagadnienia.

#### UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE SYTUACJI MIĘDZYKARODOWEJ UKRAINY

Pierwszym symptomem zmiany sytuacji politycznej na Ukrainie była „pomarańczowa rewolucja” w 2004 roku. Wydarzenia z jesieni 2004 roku, określane mianem właśnie „pomarańczowej rewolucji”, zmieniły kierunek marszu Ukrainy: od przejściowego postradzieckiego wariantu jej rozwoju ku dążeniu do konsekwentnej realizacji modelu klasycznego państwa narodowego. Ukraina zaświadczyła, że jest państwem należącym do Europy nie tylko geograficznie, ale

również pod względem propagowanych wartości europejskich. Taka postawa wywołała sympatię na niemal całym kontynencie i stała się obiektem zainteresowania mediów. Nowo wybrany prezydent Wiktor Juszczenko, wraz z całym gabinetem i parlamentem ukraińskim, podejmując konkretne przedsięwzięcia, rozpoczął wówczas realizację – wcześniej jedynie zadeklarowanego – kierunku polityki zagranicznej, nastawionego na integrację z instytucjami europejskimi i euroatlantyckimi<sup>2</sup>. Zapoczątkowane reformy i zmiany wewnątrz państwa często były podejmowane pośpiesznie, dlatego następowały powoli, nieregularnie, niekonsekwentnie, a niekiedy wręcz niefachowo. Nie była to wina tylko ówczesnych władz i prezydenta<sup>3</sup>, stan ten wynikał w znacznej mierze z niezrozumienia i niezakceptowania zarówno przez elity polityczne, jak i przez część społeczeństwa konieczności przeprowadzenia reform wewnętrznych oraz z braku informacji o europejskim i euroatlantyckim kierunku polityki zagranicznej Ukrainy. Nie bez znaczenia był też wpływ grup spekulujących, które dążyły do zwrócenia tej polityki w kierunku wschodnim. Co więcej, ciężko jest zmienić sposób myślenia ludzi i zyskać ich akceptację dla nowych wartości demokratycznych Zachodu. Dotyczy to szczególnie ludzi w wieku średnim i starszym, którzy w podświadomości przechowują ślady minionej epoki, kiedy to znajdowali się pod przemożnym wpływem ideologii totalitarnej. Dodatkowo charakter postrewolucyjnej elity ukraińskiej w wielu aspektach pozostał postradziecki. Dlatego też coraz częściej analitycy (np. z Instytutu Strategii Narodowej Ukrainy czy z Instytutu Polityki Zewnętrznej Akademii Dyplomatycznej Ukrainy) podkreślają główne cechy postradzieckie, które nadal są właściwe elicie politycznej (pomimo rewolucji Euromajdanu z 2013/2014 roku) państwa oraz części społeczeństwa na Ukrainie<sup>4</sup>.

Po pierwsze, „ubiznesowanie (monetaryzacja) polityki”. Polityka nie jest postrzegana jako przestrzeń służąca realizacji programów i projektów związanych

<sup>2</sup> Podczas prezydentury Leonida Kuczmy Ukraina często deklarowała chęć integracji z UE i NATO. Jednak dla wielu badaczy polityki zagranicznej Ukrainy zrozumiałe było, że „europejskie intencje” L. Kuczmy to tylko zagranie taktyczne, pozwalające na realizowanie polityki „wielowektorowości”, tj. polityki balansowania pomiędzy Rosją a Zachodem. Spowodowało to pojawienie się na Zachodzie takiego terminu jak „Ukraine fatigue” – zmęczenie (albo znużenie) Ukrainą. Zob. m.in. w: T. KUZIO, *Ukraine's Relations with the West Since the Orange Revolution*, „European Security” 21(2012), nr 3, s. 395-413.

<sup>3</sup> *Виконання передвиборчих зобов'язань президента Ющенка „Десять кроків назустріч людям”*, Київ 2005.

<sup>4</sup> Por. O. ЯХНО, O. МУШАК, O. БЕЛКОВСЬКА, С. БЕЛКОВСЬКИЙ, *Українська влада після виборів-2006: ідеологія, стратегія, конфігурація, склад, перші кроки*, „Українська правда”, <http://www.prawda.com.ua> (dostęp: 20.03.2006); M. MELNYK, *Integracja Ukrainy z Europą Zachodnią jako wybór cywilizacyjny – katalog problemów i pytań*, w: *Unifikacja i różnicowanie się współczesnej Europy*, red. B. Fijałkowski, A. Żukowski, Warszawa: Dom Wydawniczy „Elipsa” 2002, s. 215-220.

z losem narodu, nie jest też środkiem własnego samowyróżnienia, jest natomiast sposobem osiągnięcia określonych celów biznesowych i zarobienia pieniędzy z wykorzystaniem przy tym szantażu (w odniesieniu do opozycji obecnej władzy). Wtedy to interesy polityczne wyrażane są w pieniądzach i przeliczane na nie, a władza umożliwia dostęp do ich pomnażania.

Po drugie, „polityczny postmodernizm”. To bezwzględna przewaga „technologii politycznych” nad realną polityką. Wśród elit politycznych „postmodernizm polityczny” wynika z braku realnej ideologii. Każdy polityk wychodzi z założenia, że należy dążyć do maksymalizacji wyznaczonych, własnych, biznesplanów. Taki sposób podejścia do tematu pozwala – bez uwzględniania długookresowej odpowiedzialności politycznej za wypowiedziane słowa i złożone deklaracje – w sposób świadomy składać niemożliwe do realizacji zobowiązania i propozycje, sprzeczne nawet z rzeczywistymi zamiarami poszczególnych polityków lub sił politycznych. Do tego można dodać dążenia do przypisania sobie pozytywnych rezultatów procesów zachodzących w sposób obiektywny, tj. niezależny od konkretnych polityków.

Po trzecie, „syndrom kolonialnej świadomości”. Czołowi przedstawiciele postradzieckiej elity kształcili się jeszcze w innym państwie – w Związku Radzieckim – i do dziś nie uważają się za obywateli całkowicie niepodległego państwa. Elity polityczne, tak jak czyniły to wcześniej, nadal szukają tzw. naczelników czy jakichś centrów spoza Ukrainy, którzy mogliby wziąć na siebie odpowiedzialność zarówno za zapewnienie „światlanej przyszłości”, jak i za wszystkie istniejące i przyszłe problemy oraz klęski państwa. Syndrom kolonialnej świadomości zakłada, że elita polityczna chce wyglądać zamożnie i godnie nie w oczach własnego narodu, który postrzegany jest przez nią jako kolonialna „biomasa” ludzi drugiej kategorii, ale przede wszystkim wobec Waszyngtonu, Brukseli czy Moskwy. W znacznym stopniu rozwojowi takiego syndromu sprzyja geografia ekonomicznych interesów przedstawicieli elit politycznych. Dla tej ostatniej zarówno rachunki bankowe w USA i UE czy najdroższa nieruchomości pod Moskwą, jak i pozycja zagranicznych centrów wpływu ważniejsze są od interesów własnego narodu i państwa.

Po czwarte, „polityczna krótkowzroczność”. Ze względu na wspomniane wcześniej cechy elita postradziecka z reguły przejawia stałą niezdolność do formułowania długoterminowych programów rozwoju państwa, zorientowanych co najmniej na 15-20 lat. Według tej elity wszystkie projekty ukierunkowane są mak-

symalnie na kilka lat i nie dotyczą podstawowych aspektów funkcjonowania narodu, a tym samym i państwa<sup>5</sup>.

Problem polega na tym, że ludzie ze „świadomością przejściową” do dziś postrzegają władzę jako system, a nie jako misję służenia<sup>6</sup>. Na Ukrainie większość politycznych i ekonomicznych elit postradzieckich, reprezentujących sektor prywatny biznesu narodowego, a także część społeczeństwa, jest nieprzygotowana do przestrzegania standardów demokratycznych<sup>7</sup>. Ponadto brak wewnętrznej motywacji w dążeniu do osiągnięcia przedstawionych standardów uwarunkowany jest rozbieżnością interesów. Co więcej, owi reprezentanci, nawet za rządów Leonida Kuczmy, nie negowali faktu odbiegania Ukrainy od poziomu demokracji i standardów europejskich: braku odpowiedniego zaplecza strategicznego do przeprowadzenia reform i wystarczającej odpowiedzialności politycznej. Ponadto potwierdzali, że z powodu niestabilności politycznej, niedoskonałości systemu prawnego i korupcji na Ukrainie Europejczycy boją się inwestować w jej gospodarkę<sup>8</sup>.

Należy również zaznaczyć, że na kształt systemu politycznego Ukrainy wpływają powiązania polityków z klanowym biznesem oraz chęć rządzących, aby utrzymać przy władzy silne grupy gospodarcze (ewentualnie wyeliminować konkurencyjnych oligarchów), co leży w interesie zarówno rządu, jak i państwa. Inaczej mówiąc, jednym z największych problemów systemu gospodarczo-polityczno-społecznego Ukrainy są oligarchie<sup>9</sup>. Tak więc należy się spodziewać, że zapewne jeszcze przez wiele lat klany oligarchiczne (np. dniepropietrowski czy kijowski) będą się skutecznie broniły przed nazbyt radykalnymi reformami. Jeżeli scenariusz wyeliminowania klanów z życia politycznego nie jest możliwy, to najlepszym rozwiązaniem wydaje się ewolucja tych klanów w kierunku klasycznych grup nacisku. Wówczas tworzenie sztucznych (własnych) partii politycznych nie będzie ani potrzebne, ani konieczne, ponieważ założone cele będzie można osiągnąć przez lobbing, jak ma to miejsce chociażby w instytucjach Unii Europejskiej. Wprowadzenie jasnych reguł gry może jednak oznaczać dla owych

<sup>5</sup> Szerzej: *Droga do Europy. Opinie ukraińskich elit*, Warszawa–Kijów 2004; O. Яхно, O. Мушак, O. Белковська, С. Белковський, *Українська влада після виборів-2006*.

<sup>6</sup> Tamże.

<sup>7</sup> Por. np. wywiady z R. Bohatyriową, A. Derkaczem, S. Hawrysem, L. Krawczukiem, I. Kuraszem, przeprowadzone wiosną 2003 roku, w: *Droga do Europy*.

<sup>8</sup> M. RIABCZUK, *Europejskie marzenia, euroazjatyckie realia*, w: *Droga do Europy*, s. 12-13.

<sup>9</sup> Szerzej na temat oligarchizacji życia politycznego i gospodarczego na Ukrainie w: W. KONOŃCZUK, *Fundament systemu. Starzy i nowi oligarchowie na Ukrainie*, Warszawa: Ośrodek Studiów Wschodnich 2016. Punkt Widzenia 59, [www.osw.waw.pl](http://www.osw.waw.pl) (dostęp: 25.07.2017).

klanów zagrożenie w postaci napływu inwestycji zagranicznych, co tym samym groziłoby osłabieniem pozycji rodzimych oligarchów.

#### ZNACZENIE UKRAINY DLA POZYCJI MIĘDZYNARODOWEJ FEDERACJI ROSYJSKIEJ

Jeden z głównych celów geostrategii Federacji Rosyjskiej czasów Władimira Putina to odbudowanie wpływów na jej peryferiach, straconych na skutek upadku ZSRR. Analizując działania Rosji wobec państw Europy Wschodniej należy zauważyć, że pomimo upływu ponad 25 lat od upadku ZSRR Federacja Rosyjska nadal dąży do utrzymania na obszarze Europy Wschodniej (szerzej: Wspólnoty Niepodległych Państw) dominującej pozycji i że stosuje przy tym różnorodne środki (w tym także siłę militarną, jak w przypadku wojny gruzińsko-rosyjskiej w sierpniu 2008 roku i trwającej wojny z Ukrainą w Donbasie). Jej głównymi założeniami pozostają chęć reintegracji przestrzeni postsowieckiej i umocnienie pozycji Rosji jako przywódcy w regionie. Taka właśnie pozycja mocarstwowa ma zapewnić Federacji Rosyjskiej wyłączną kontrolę nad przestrzenią poradziecką oraz umożliwić jej realizowanie roli globalnej potęgi – jednego z biegunów siły w nowym multipolarnym, jak chce Rosja, łańdże międzynarodowym. W tym kontekście obszar Europy Wschodniej stanowi zatem naturalny region działania Rosji – historyczną strefę jej żywotnych interesów i wyłącznych wpływów, jak również obszar będący przedmiotem prowadzonej przez Rosję polityki reintegracyjnej<sup>10</sup>. Co więcej, Federacja Rosyjska dysponuje własną, różną od zachodniej, definicją integracji. Jest ona równoznaczna z kompleksową odbudową dominacji Rosji na obszarze WNP i pogłębieniem strategicznego uzależnienia państw tego regionu od Rosji, zwłaszcza w dziedzinie ekonomii i bezpieczeństwa regionalnego. Dlatego też proces ten nie powinien być porównywany z integracją realizowaną w ramach Unii Europejskiej, która dla odmiany ma charakter oddolny i zakłada wspólnotę wartości i interesów, dobrowolność akcesji oraz dyskontowanie wielostronnych korzyści<sup>11</sup>. Ponadto priorytetowe traktowanie problematyki

<sup>10</sup> Por. M. NIZIOL-CELEWICZ, *Polityka Federacji Rosyjskiej wobec obszaru Wspólnoty Niepodległych Państw*, w: *Federacja Rosyjska w stosunkach międzynarodowych*, red. A. Czarnocki, I. Topolski, Lublin 2006, s. 135-136; K. ŚWIDER, *Rosyjska świadomość geopolityczna a Ukraina i Białoruś (po rozpadzie Związku Radzieckiego)*, Warszawa 2015; A.D. ROTFELD, *Mysli o Rosji... nie tylko. Eseje i wywiady*, Warszawa 2012.

<sup>11</sup> A. WŁODKOWSKA, *Polityka Federacji Rosyjskiej na obszarze WNP*, Toruń 2006.

przestrzeni postsowieckiej w polityce zewnętrznej Rosji wynika z przyczyn nie tylko geopolitycznych, ale również kulturowo-historycznych<sup>12</sup>, wspólnych interesów bezpieczeństwa, powiązań ekonomicznych, konieczności opieki nad rosyjską diasporą itp. Niezwykle ważne pozostają także dla Rosji względy prestiżowe, przejawiające się w chęci odgrywania roli swoistego pomostu między Azją a Europą. Ponadto obszar Europy Wschodniej stanowi trwały komponent tożsamości kulturowej Rosji. Przejawem tego jest przekonanie samych Rosjan o niepodzielności ziem tzw. Rosji Wielkiej, Małej i Białej oraz Zakaukazia, uznawanych za odrębną od zachodniej ekumenę kulturową. Znaczenie tego obszaru dotyka zatem samej istoty rosyjskości i identyfikacji tożsamościowej Rosji w jej nowych warunkach przestrzennych. Szczególnie Ukraina i Białoruś, stanowiące dla Rosji naturalną granicę pomiędzy Wschodem a Zachodem, uważane są przez Rosję za gwaranta jej statusu mocarstwowego. Te właśnie państwa postrzegane są jako integralna część Wielkiej Rosji zarówno z językowego, etno-kulturowego, jak i historycznego punktu widzenia. Dlatego też polityka wobec tzw. bliskiej zagranicy opiera się na nieustannym przekonaniu, że ich niepodległość powinna pozostawać tylko czasowym fenomenem.

Warto również zauważyć, że cieniem na stosunki Rosji z UE kładzie się retoryka wielkomocarstwowa oraz polityka zdecydowanego preferowania kontaktów z dużymi i silnymi państwami w samej Unii: Niemcami, Francją czy Włochami, przy równoczesnym ignorowaniu pozostałych jej członków, przede wszystkim państw byłego bloku wschodniego i państw bałtyckich. Przeważa również lekceważący i wrogi stosunek do aspiracji integracyjnych państw Europy Wschodniej (w szczególności Ukrainy)<sup>13</sup>. Bazując na poprawnych układach

---

<sup>12</sup> S. BIELEŃ, *Geopolityczne uwarunkowania nowej tożsamości Rosji*, w: *Nowa tożsamość Niemiec i Rosji w stosunkach międzynarodowych*, red. S. Bieleń, W. M. Góralski, Warszawa 1999, s. 80; A. WŁODKOWSKA, *Polityka Federacji Rosyjskiej wobec Wspólnoty Niepodległych Państw*, w: *Polityka zagraniczna Rosji*, red. S. Bieleń, M. Raś, Warszawa 2008, s. 139.

<sup>13</sup> O konflikcie interesów Unii Europejskiej i Rosji we wspólnym sąsiedztwie m.in. w: H. HAU-KALA, *From Cooperative to Contested Europe? The Conflict in Ukraine as a Culmination of a Long-Term Crisis in EU–Russia Relations*, „Journal of Contemporary European Studies” 23(2015), nr 1, s. 25-40; E. KOROSTELEVA, *Evaluating the Role of Partnership in the European Neighbourhood Policy: The Eastern Neighbourhood*, „Eastern Journal of European Studies” 4(2013), nr 3; R. YOUNGS, *Is “Hybrid Geopolitics” the Next EU Foreign Policy Doctrine?*, „Carnegie Europe”, 19 June 2017, <http://carnegie-euro-pe.eu> (dostęp: 27.07.2017); E. KOROSTELEVA, *The European Union, Russia and the Eastern Region: The Analytics of Government for Sustainable Cohabitation*, „Cooperation and Conflict” 51 (2016), nr 3; O. BARBURSKA, D. MILCZAREK, *Polityka wschodnia Unii Europejskiej. Porażka czy sukces?*, Warszawa 2014; *Dyplomacja czy siła? Unia Europejska w stosunkach międzynarodowych*, red. S. Parzymies, Warszawa 2009; S. BIELEŃ, *Unia Europejska i Rosja w przestrzeni poradzieckiej – rywalizacja i współpraca*,

z głównymi mocarstwami europejskimi, Federacja Rosyjska bez skrupułów wykorzystuje wewnętrzne podziały w ramach UE i traktuje je jako narzędzie politycznego oddziaływania. Ponadto we wzajemnych relacjach UE–Rosja istnieje wiele elementów związanych z potencjalną rywalizacją. Konflikty interesów zachodzące między rozszerzającą się politycznie i zwiększającą swoje międzynarodowe zaangażowanie Unią Europejską a usiłującą zachować swoją dawną strefę wpływów w Europie Wschodniej Rosją pozostają najlepszą tego egzemplifikacją. Taki właśnie skomplikowany i ambiwalentny stan stosunków rzutuje z kolei na efektywność współpracy Rosji i UE, która to współpraca w wyniku aneksji Krymu i trwającego konfliktu w Donbasie i tak jest w fazie zawieszenia (sankcje)<sup>14</sup>.

ZAMIAST ZAKOŃCZENIA:  
REWIZJONIZM FEDERACJI ROSYJSKIEJ  
NA ARENIE MIĘDZYJARODOWEJ<sup>15</sup>

Upadek systemu bipolarnego spowodował, że obecnie kształtuje się porządek nowego typu. Jak zauważa Adam D. Rotfeld, siła i potęga w stosunkach międzynarodowych mają charakter rozporoszony, policentryczny. Natomiast reguły i normy uzgodnione w przeszłości odzwierciedlają sytuację międzynarodową, która już nie istnieje, odpowiadają sytuacji minionej. Normy i reguły wymagają adaptacji do nowej rzeczywistości międzynarodowej, kształtowanej przez nowe potęgi (nowe mocarstwa). W ten sposób tworzy się swego rodzaju „próżnia”, którą starają się wykorzystać nowe mocarstwa. Stąd też obserwujemy współcześnie sytuację, w której Rosja w trybie jednostronnym próbuje narzucić światu nowe reguły gry. Zobrazowaniem takiej „nowej gry – bez reguł” jest próba podporządkowania Ukrainy prawidłom „ruskiego mira”<sup>16</sup>.

Jesienią 2013 roku rozpoczęły się na Ukrainie protesty zwane Euromajdanem, które doprowadziły do geopolitycznych zmian w Europie Wschodniej<sup>17</sup>,

---

w: *Rozpad ZSRR i jego konsekwencje dla Europy i świata*, cz. III: *Kontekst międzynarodowy*, red. J. Diec, Kraków 2011, s. 221-237.

<sup>14</sup> Szerzej o znaczeniu sankcji w: *Sankcje i Rosja*, red. J. Ćwiek-Karpowicz, S. Secieru, Warszawa 2015.

<sup>15</sup> Zob. szerzej na ten temat w: T. STĘPNIIEWSKI, *Wojna Ukrainy o niepodległość, pamięć i tożsamość*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej”, 2015, z. 2: *Polityka wobec pamięci w Europie Środkowo-Wschodniej i Rosji*, red. A. Stolarz, A. Wasiliew, s. 153-166.

<sup>16</sup> Por. A. D. ROTFELD, *Porządek międzynarodowy. Parametry zmiany*, „Sprawy Międzynarodowe” 2014, nr 4, s. 46.

<sup>17</sup> Szerzej na ten temat: P. OCHMANN, J. WOJAS, *Zagadnienia prawne rosyjskiej interwencji zbrojnej na Krymie w 2014 r.*, „Sprawy Międzynarodowe” 2016, nr 1, s. 89-110; P. GRZEBYK,

a pośrednio do wybuchu konfliktu zbrojnego między Rosją a Ukrainą. Trudno jest jednak zrozumieć przyczyny kryzysu ukraińskiego bez odwołania się do ewolucji polityki zagranicznej Rosji i jej sposobu postrzegania stosunków międzynarodowych w ubiegłych latach. Richard Sakwa zauważa, że w ostatnim czasie polityka Rosji ewoluowała w kierunku rewizjonizmu, co doprowadziło do konfrontacji na obszarze Ukrainy<sup>18</sup>. Zdaniem autora, zmiana polityki Rosji wynikała z co najmniej czterech przyczyn. Po pierwsze, miało na nią wpływ stopniowe pogarszanie stosunków z UE. Po drugie, kluczową kwestię stanowiło sukcesywne rozbijanie ogólnoeuropejskiego systemu bezpieczeństwa, w którym Rosja mogła działać jako autonomiczny partner we współpracy z Zachodem. Po trzecie, Rosja i wiele innych wzrastających potęg, jak Chiny, podważały amerykańskie roszczenia do „wyjątkowości” i globalnego przywództwa. Po czwarte, katalizatorem rosyjskiego rewizjonizmu była ideologia „demokratyzmu”, która różni się od praktyki samej demokracji. Tak więc R. Sakwa uważa, że Rosja jest przekonana, iż promocja demokracji stanowi dla Zachodu przykrywkę dla realizacji jego celów strategicznych<sup>19</sup>.

Odwołując się do poglądów R. Sakwy, można przyjąć, że rewizjonizm nie oznacza próby całkowitego zniszczenia istniejącego porządku międzynarodowego, lecz dążenie do tego, aby wszystkie mocarstwa przestrzegały międzynarodowych reguł gry oraz szanowały równorzędny status Rosji w systemie<sup>20</sup>. Z kolei Lilia Szewcowa uważa, że na antyzachodnią politykę Rosji wpływa kilka czynników zewnętrznych: 1) naiwność Zachodu (powszechnie sądzono, że pomoc okazana Borysowi Jelcynowi przyczyni się do demokratyzacji Rosji); 2) współpraca z Rosją za cenę rezygnacji z zachodnich wartości (to, że liberalne demokracje przestały być wzorem dla Rosji, jest jednym z fatalnych zjawisk ostatnich 20 lat); 3) Rosja nie zdołała wykorzystać szansy po klęsce w zimnej wojnie i przekształcić się w państwo prawa<sup>21</sup>. Ponadto L. Szewcowa zauważa, że w stosunkach między Rosją a liberalnym Zachodem polityka Władimira Putina sprowadza się do poszukiwania równowagi pomiędzy współpracą a powstrzymaniem. Jej zdaniem, powstrzymywanie ma trzy wymiary: 1) zapobieganie

---

*Aneksja Krymu przez Rosję w świetle prawa międzynarodowego*, „Sprawy Międzynarodowe” 2014, nr 1, s. 19-37; T. STĘPNIEWSKI, *Unia Europejska, Ukraina i Rosja: kryzysy i bezpieczeństwo*, s. 11-25.

<sup>18</sup> R. SAKWA, *Frontline Ukraine: Crisis in the Borderlands*, London–New York 2015, s. 30.

<sup>19</sup> Tamże, s. 31-34.

<sup>20</sup> Tamże, s. 34.

<sup>21</sup> L. SZEWCOWA, *Polem gry Kremla jest chaos*, tłum. A. Ehrlich, „Gazeta Wyborcza. Magazyn Świąteczny”, [http://wyborcza.pl/magazyn/1,145325,18248326,Polem\\_gry\\_Kremla\\_jest\\_chaos.html#TRwknd](http://wyborcza.pl/magazyn/1,145325,18248326,Polem_gry_Kremla_jest_chaos.html#TRwknd) (dostęp: 27.06.2017).

rozszerzaniu geopolitycznej działalności Zachodu na terenie Eurazji (hasła typu: powstrzymajcie się od rozmieszczania sił NATO w Europie Wschodniej i w państwach bałtyckich, zaprzestańcie zapraszania do Unii Europejskiej państw wchodzących dawniej w skład ZSRR); 2) skłonienie Zachodu do akceptacji stref wpływów w tym regionie; 3) zablokowanie wszystkich kanałów wpływu Zachodu na sprawy wewnętrzne Rosji<sup>22</sup>. Oprócz wyżej przytoczonych wypowiedzi, dość często wśród rosyjskich polityków, ale również rosyjskich analityków, powtarzany jest pogląd, że rewizjonizm Rosji na arenie międzynarodowej w ostatnich latach jest wynikiem budowania przez Stany Zjednoczone Ameryki „świata jednobiegunowego” oraz umacniania hegemonii Ameryki w Europie. Dlatego też L. Szewcowa słusznie stwierdza, że decydenci rosyjscy uważają, że „[...] Zachód powinien patrzeć na Rosję jak na globalne mocarstwo i uznać jej interesy energetyczne, na przykład udzielając gwarancji Gazpromowi czy rozbudowując Nord Stream II. Ponadto Rosja oczekuje od Zachodu, że ten zapomni o aneksji Krymu oraz wojnie na Donbasie i zniesie sankcje za łamanie porozumienia z Mińska”<sup>23</sup>.

Podsumowując, można powiedzieć, że występuje protokół rozbieżności między Rosją a Unią Europejską w odniesieniu do Europy Wschodniej (rywalizacja o obszar najbliższego sąsiedztwa, kwestie energetyczne, reguły współpracy gospodarczej czy też kwestie demokracji, praw człowieka i wolności obywatelskich). Rodzi się pytanie o miejsce Ukrainy w owej rywalizacji mocarstw o przyszły układ sił w tej części Europy. Ponadto, czy rewizjonizm Rosji (przy udziale innych mocarstw, takich jak Chiny) poprzez wojnę na Ukrainie, w Syrii spowodował, że rozpoczął się proces wyłaniania się postjednobiegunowego ładu międzynarodowego?

#### BIBLIOGRAFIA

- BARBURSKA O., MILCZAREK D., *Polityka wschodnia Unii Europejskiej. Porażka czy sukces?*, Warszawa: Wydawnictwo ASPRA 2014.
- BIELEŃ S., *Geopolityczne uwarunkowania nowej tożsamości Rosji*, w: *Nowa tożsamość Niemiec i Rosji w stosunkach międzynarodowych*, red. S. BIELEŃ, W. M. GÓRALSKI, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar 1999.

<sup>22</sup> L. SZEWCOWA, *Polem gry Kremla jest chaos*.

<sup>23</sup> *Być z Zachodem i przeciw Zachodowi. Rozmowa z profesorem Lilią Szewcową*, „Nowa Europa Wschodnia” 2017, nr 3-4, s. 8. Ponadto, szerzej o porozumieniach Mińsk I i Mińsk II w: T. STĘPNIEWSKI, *Konflikt zbrojny Rosji z Ukrainą i negocjacje pokojowe w Mińsku*, „Studia Europejskie” 2016, nr 3 (79), s. 43-59; B. PISKORSKA, *Między retoryką a rzeczywistością: relacje Ukrainy z Unią Europejską w kontekście kryzysu na Ukrainie 2013/2014*, w: *Stosunki polsko-ukraińskie 1991-2014. Próba bilansu*, red. M. Pietraś, M. Malskyj, B. Surmacz, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2016, s. 223, 242-243.

- BIELEŃ S., Unia Europejska i Rosja w przestrzeni poradzieckiej – rywalizacja i współpraca, w: *Rozpad ZSRR i jego konsekwencje dla Europy i świata*, cz. III: Kontekst międzynarodowy, red. J. DIEC, Kraków: Księgarnia Akademicka 2011.
- Być z Zachodem i przeciw Zachodowi. Rozmowa z profesorem Lilią Szewcową, „Nowa Europa Wschodnia”, 2017, nr 3-4.
- Droga do Europy. Opinie ukraińskich elit, Warszawa 2004.
- Dyplomacja czy siła? Unia Europejska w stosunkach międzynarodowych, red. S. Parzymies, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar 2009.
- GROSSE T.G., Europa na rozdrożu, Warszawa–Kijów: Fundacja im. Stefana Batorego–Międzynarodowa Fundacja „Odrodzenie” 2008.
- GRZEBYK P., Aneksja Krymu przez Rosję w świetle prawa międzynarodowego, „Sprawy Międzynarodowe” 2014, nr 1.
- HAUKKALA H., From Cooperative to Contested Europe? The Conflict in Ukraine as a Culmination of a Long-term Crisis in EU–Russia Relations, „Journal of Contemporary European Studies” 23 (2015), nr 1, s. 25-40.
- KONOŃCZUK W., Fundament systemu. Starzy i nowi oligarchowie na Ukrainie, Warszawa: Ośrodek Studiów Wschodnich 2016. Punkt Widzenia, nr 59, www.osw.waw.pl (dostęp: 25.07.2017).
- KOROSTELEVA E., Evaluating the Role of Partnership in the European Neighbourhood Policy: The Eastern Neighbourhood, „Eastern Journal of European Studies” 4 (2013), nr 3.
- KOROSTELEVA E., The European Union, Russia and the Eastern Region: The Analytics of Government for Sustainable Cohabitation, „Cooperation and Conflict” 51 (2016), nr 3.
- Kryzysy w procesie integracji europejskiej i sposoby ich przewycięzania, red. K.A. WOJTASZCZYK, J. NADOLSKA, Warszawa: Wydawnictwo UMCS 2015.
- KUZIO T., Ukraine’s Relations with the West Since the Orange Revolution, „European Security” 21 (2012), nr 3.
- KUŹNIAR R., Europa w porządku międzynarodowym, Warszawa: PISM 2016.
- MELNYK M., Integracja Ukrainy z Europą Zachodnią jako wybór cywilizacyjny – katalog problemów i pytań, w: *Unifikacja i różnicowanie się współczesnej Europy*, red. B. Fijałkowski, A. Żukowski, Warszawa: Dom Wydawniczy „Elipsa” 2002.
- NIZIOL-CELEWICZ M., Polityka Federacji Rosyjskiej wobec obszaru Wspólnoty Niepodległych Państw, w: *Federacja Rosyjska w stosunkach międzynarodowych*, red. A. Czarnocki, I. Topolski, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2006.
- OCHMANN P., WOJAS J., Zagadnienia prawne rosyjskiej interwencji zbrojnej na Krymie w 2014 r., „Sprawy Międzynarodowe” 2016, nr 1.
- PISKORSKA B., Między retoryką a rzeczywistością: relacje Ukrainy z Unią Europejską w kontekście kryzysu na Ukrainie 2013/2014, w: *Stosunki polsko-ukraińskie 1991-2014. Próba bilansu*, red. M. Pietraś, M. Malskyj, B. Surmacz, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2016.
- PISKORSKA B., Nowa strategia na nowe czasy – konieczność redefinicji polityki zagranicznej UE w jej sąsiedztwie, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2015, nr 4, s. 208-241.
- RIABCZUK M., Europejskie marzenia, euroazjatyckie realia, w: *Droga do Europy. Opinie ukraińskich elit*, Warszawa: Fundacja Batorego 2004.
- ROTFELD A. D., Myśli o Rosji... i nie tylko. Eseje i wywiady, Warszawa: Świat Książki 2012.
- ROTFELD A. D., Porządek międzynarodowy. Parametry zmiany, „Sprawy Międzynarodowe” 2014, nr 4.
- SAKWA R., *Frontline Ukraine: Crisis in the Borderlands*, London–New York: I.B. Tauris 2015.
- Sankcje i Rosja, red. J. Ćwiek-Karpowicz, S. Secieru, Warszawa: PISM 2015.
- STĘPNIĘWSKI T., Konflikt zbrojny Rosji z Ukrainą i negocjacje pokojowe w Mińsku, „Studia Europejskie” 2016, nr 3 (79).

- STĘPNIIEWSKI T., Unia Europejska, Ukraina i Rosja: kryzysy i bezpieczeństwo, „Studia Europejskie” 2015, nr 4 (76).
- STĘPNIIEWSKI T., Wojna Ukrainy o niepodległość, pamięć i tożsamość, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej” 2015, s. 153-166, z. 2: Polityka wobec pamięci w Europie Środkowo-Wschodniej i Rosji, red. A. Stolarz, A. Wasiliew.
- SZEWCOVA L., Polem gry Kremla jest chaos, tłum. A. Ehrlich, „Gazeta Wyborcza. Magazyn Świąteczny”, 27.06.2015, [http://wyborcza.pl/magazyn/1,145325,18248326,Polem\\_gry\\_Kremla\\_jest\\_chaos.html#TRwkd](http://wyborcza.pl/magazyn/1,145325,18248326,Polem_gry_Kremla_jest_chaos.html#TRwkd) (dostęp: 27.06.2017).
- ŚWIDER K., Rosyjska świadomość geopolityczna a Ukraina i Białoruś (po rozpadzie Związku Radzieckiego), Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Dialog 2015.
- WŁODKOWSKA A., Polityka Federacji Rosyjskiej na obszarze WNP, Toruń: Adam Marszałek 2006.
- WŁODKOWSKA A., Polityka Federacji Rosyjskiej wobec Wspólnoty Niepodległych Państw, w: Polityka zagraniczna Rosji, red. S. Bieleń, M. Raś, Warszawa: Difin 2008.
- YOUNGS R., Is “Hybrid Geopolitics” the Next EU Foreign Policy Doctrine?, „Carnegie Europe” 19 June 2017, <http://carnegieeurope.eu> (dostęp: 27.07.2017).
- ZIELONKA J., Koniec Unii Europejskiej?, tłum. E. Gołębiowska, Warszawa: PISM 2014.
- Виконання передвиборчих зобов'язань президента Ющенка „Десять кроків назустріч людям”, Київ 2005.
- ЯХНО О., МУШАК О., БСЛКОВСЬКА О., БЕЛКОВСЬКИЙ С., Українська влада після виборів-2006: ідеологія, стратегія, конфігурація, склад, перші кроки, „Українська правда”, <http://www.pravda.com.ua> (dostęp: 20.03.2006).

#### KRYZYS UKRAINY A REWIZJONIZM ROSJI NA ARENIE MIĘDZYNARODOWEJ

##### Streszczenie

Konflikt zbrojny Rosji z Ukrainą stworzył warunki dla Rosji do rewizjonizmu układu sił w Europie Wschodniej, a nawet do rewizji porządku międzynarodowego ustanowionego po zimnej wojnie. Ponadto można było przypuszczać, że „pomarańczowa rewolucja” i „Euromajdan” były próbami zmiany sytuacji politycznej na Ukrainie. Ale pomimo zmiany elit politycznych i zmian konstytucyjnych, system polityczny na Ukrainie nie uległ znacznej modyfikacji. Należy podkreślić, że to właśnie zmiana systemu politycznego i prawnego wydaje się jedną z najbardziej pilnych potrzeb na Ukrainie. Czy elity polityczne są gotowe na zmianę systemu politycznego i wyjście poza interesy klanowo-oligarchiczne? Jeśli Ukraina nie będzie w stanie przeprowadzić systematycznych reform politycznych, będzie skazana w przyszłości na coraz większą zależność od Federacji Rosyjskiej. Należy zaznaczyć, że niestabilna sytuacja na Ukrainie utrudnia prowadzenie z nią negocjacji oraz stawia pod znakiem zapytania jej plany integracji ze strukturami euroatlantyckimi. W niniejszym artykule w sposób bardzo syntetyczny w pierwszej kolejności ukazana została Ukraina jako państwo – z jednej strony – na rozdrożu, z drugiej – kluczowe państwo dla interesów Rosji na obszarze poradzieckim, następnie zaprezentowane zostały pobudki motywujące Rosję do rewizjonizmu porządku międzynarodowego po zimnej wojnie, z uwzględnieniem miejsca i roli Ukrainy. Artykuł jedynie sygnalizuje problem badawczy i nie rości sobie praw do całościowego omówienia zasygnalizowanego zagadnienia.

**Słowa kluczowe:** kryzys Ukrainy; rewizjonizm Rosji; Ukraina; Rosja; bezpieczeństwo Ukrainy.

---

UKRAINE'S CRISIS VS. RUSSIA'S REVISIONISM  
OF INTERNATIONAL RELATIONS

S u m m a r y

The armed conflict between Russia and Ukraine fostered the Federation to revise the balance of powers in Eastern Europe and even the post-Cold-War international world order. Moreover, one would assume that the Orange Revolution and Euromaidan constituted attempts to change the current state of affairs. When the ruling authorities were replaced and constitutional changes made, it did not bring about the kind of substantial transformation in the sphere of political system that would allow the creation of a more stable structure. The change of political and legal systems seems to be one of the most urgent necessities in Ukraine. Still, are the ruling elites ready, and above all, are they able to conduct a profound change in the perception of reality, and go beyond the clan-oligarchic interests? If Ukraine fails to conduct systematic political reforms, it will be doomed to a future of being taken advantage of, while at the same time, becoming susceptible to Russia's influences. It needs to be underlined here that the unstable situation of Ukraine hampers decision makers in Russia, the U.S. and the EU, who all find it difficult to establish with whom they should negotiate. At the same time, due to internal squabbles, Ukraine is becoming marginalized, and its chances for integration within the Euro-Atlantic structures are diminishing. The present paper synthesizes Ukraine on the one hand, as a country at a crossroads, and on the other, as a state of key interests for Russia in the post-Soviet space. Next, Russia's motivators for revising the post-Cold-War international order will be presented. The description will take Ukraine's position and the role into consideration. The paper merely touches upon the surface of the research problem and does not constitute a full in-depth study of the issue.

**Key words:** Ukrainian crisis; Russia's revisionism; Ukraine; Russia; Ukraine's security.